

Ziemas vakara

■ MAIJA KREKLE

Lilija ilgi turējās pretī Mediņa kaislībai. Taču, kad, iekārē iededzies, viņš draudēja izdarīt pašnāvību, Lilija padevās. Bēdu sagrauztais Ozoliņš nedraudēja nošauties, viņš sāka dzert. Mediņš pameta sievu un dēlu un noīrēja sev un Lilijai dzīvokli. Nu Alfrēds viesojās pie viņiem. Diezgan bieži viņš aicināja sievu atgriezties mājās. Tagad gan viens, gan otrs draudēja ar pašnāvību, ja Lilija nebūs kopā ar viņu.

Cauri Vērmanes dārzam steidzas daiļa dāma. Izmišums un cerība viņu dzen uz priekšu, uz mājām, kas reiz bija patvērumi. Viņa iestīdza pagalmā, atver nama ārdurvis un dodas augšup pa kāpnēm. Dzīva no šejienes viņa vairs neiznāks.

Nākamajā rītā visa Latvijas prese skandinās – pašnāvībā dzīvi beigusi latviešu talantīgā pianiste Lilija Kalniņa-Ozoliņa. Ir 1934. gada februāris. Līdz trīsdesmit pirmajai dzimšanas dienai – nepilns mēnesis.

Šaubu nav – traģiskajā notikumā vainojami "romantiski apstākļi". Tā laika mākslas – un ne tikai mākslas – aprindu cilvēkiem bija labi zināms, ka daiļā pianiste un slavenais komponists Jānis Mediņš ir mīlas pāris. Un arī tas, ka viņiem katram ir sava ģimene. Slavenais radiofona trio – tā viņus mēdza dēvēt. Vēlāk, jau pēc traģēdijas, kāda ietekmīga izdevēja inspirēts, sāksies uzbrukums "Aizkulisēm" kā ļaunuma saknei. Stabiliem nerviem apveltīts cilvēks tikai pasminētu par trim

FOTO NO MIEŠINA BIBLIOTĒKAS KRĀJUMA UN J. VITOLIŅA UN R. GRODERA GRĀMATAS "LATVIJU SKAŅU MAKSĻINIEKU PORTRĒJAS" (1930. G.)

vīzija

"anekdotiem" minētā "trio" sakarā, ko publicēja bēdīgi slavenais tenku izdevums. Diemžēl Lilijai šādu nervu nebija. Vairs nebija. Un vainojami pie tā ir divi izcili mākslinieki.

Kas īsti bija noticis?

Lilija Kalniņa, klavierskolotāja meita, piedzima Skrīveros 1903. gada 3. martā. Jau agri atklājās viņas muzikālā apdāvinātība. Viņa mācījās Dzeņa reālgimnāzijā, līdztekus privāti apgūstot mūzikas pamatus. 15 gadu vecumā Lilija iepazīs ar jauno, Maskavā un Leipcigā skoloto mūziķi Alfrēdu Ozoliņu, kam tolaik jau bija 23 gadi. Jauneklis iemilēja skaisto un talantīgo skolniecei, mudināja viņu nopietni pievērsties mūzikai, sagādāja iespēju doties uz Dobeli mācīties pie profesora Bētiņa. Kad Lilija kļuva pilngadīga, viņš to bildināja. 1924. gada maijā Lilija Kalniņa un Alfrēds Ozoliņš kļuva vīrs un sieva. Alfrēds vadīja čella klasi konservatorijā, kļuva par jaundibinātā radiofona orķestra čellistu un koncertmeistaru, Lilija tajā bija gan soliste, gan orķestra māksliniece. Viņi daudz koncertēja kopā, bija jauni, talantīgi, slaveni un pieprasīti. Pārim bija plašs dzīvoklis Tērbatas ielā un pat savs auto. Dzīve šķita nokārtota, mierīga, skaidra, skaista un eleganta, turklāt mūzikas piestrāvota un apviesta.

Un tad daļo pianisti ievēroja radiofona orķestra diriģents – slavenais komponists un arī dāmu draugs Jānis Mediņš, 1890. gada 9. oktobrī dzimušais Mediņu dzimtas pastarītis. Mūzikas teoriju viņš bija mācījis tikai dažus gadus pie vecākā brāļa Jāzepa Rīgas Mūzikas institūtā, bet komponēšanas pamatus apguvis, pārrakstot notis. Mūzika viņam skanēja galvā – teorija tai nebija nepieciešama. Tiesa, daži jaunā skaņraža pirmie opusi tika izmantoti prakti-

Alfrēds Ozoliņš.

Jānis Mediņš.

ki – māte tajos ietina silķes. Taču 20. gadsimta 20. gados viņš jau bija vairāku operu un simfonisku darbu autors, abu Ozoliņu draugs un biežs viesis. Lilijas iedvesmots, viņš rakstīja kaislu jūtu pilnas solo dziesmas, Alfrēdam viņš veltīja savu koncertu čellam.

Par to, kad Mediņš tā īsti bija ieskatījies daiļās pianistes acīs, ziņas ir pretrunīgas. Varbūt tas noticis jau 1927., bet varbūt tikai 1930. gadā. Atmiņās "Toņi un pustoņi"

Lilijas nervi bija uzvilkti kā stīgas – par to rūpējās abi viņas mīļotie, kas bija vāji, želojami, sļicināja bēdas alkoholā un vainoja Liliju visās savās nelaimēs, tai pašā laikā nespēdami bez viņas dzīvot ne viens, ne otrs.

viņš Liliju piemin vienīgi kā izcilu pianisti, nevis kā sava mūža liktenīgo sievieti.

Tolaik Jānim Mediņam bija uzticama sieva Olga, dzimusi Pētersone, bijusī operdziedone. Kopā ar vīru viņa bija pārcietusi visas kara laika grūtības, pati uz savas muguras pāri frontes līnijai un daudzām robežām pārnēsusi viņa operas "Uguns un nakts" manuskriptu un beidzot, 1924. gada septembrī, dāvājusi viņam dēlu Gunāru.

Lilija ilgi turējās preti Mediņa kaislībai. Taču, kad, milā un iekārē iededzies, viņš draudēja izdarīt pašnāvību, Lilija padēvās. Bēdu sagrauztais Ozoliņš nedraudēja nošauties, viņš sāka dzert. Lilija dzivoja kā starp diviem dzirnakmeņiem, milēdama un želodama drīz vienu, drīz otru savas dzīves vīrietī. Un viņi visi trīs turpināja muzicēt kopā.

1933. gada vasarā Jānis Mediņš pameta sievu un dēlu un noīrēja sev un Lilijai dzīvokli Vaļņu ielā. Nu Alfrēds viesojās pie viņiem. Diezgan bieži visai augstos toņos viņš acināja sievu atgriezties mājās. Tagad gan viens, gan otrs draudēja ar pašnāvību, ja Lilija nebūs kopā ar viņu.

Presē sāka parādīties šādi

tādi joki. "Aizkulises" 1934. gada 3. numurā stāsta par to, ka operas ložā sēdējuši Kalniņa un Ozoliņš, bet studenti no balkona klieguši: kur tad palicis Mediņš? Dažas lappuses tālāk tika vēstītas, ka Mediņš veltījis veselu klavierkoncertu Lilijai Kalniņai-Ozoliņai. Nākamā publikācija par šo tematu ir liktenīgajā 9. februārī: "Radiofona populārais trio draudot izirt. Mandarīns no sava drauga dabūjis bezienu un ieradies darbā ar saskrāmbātu seju. Raudājis un kritis histērijā visu darbinieku priekšā. Likumīgais pēc skandāla ieradies konservatorijā galīgi nelietojams. Daiļais kā lilija radījums želojis abus, skriedams no konservatorijas uz radiofonu."

Lilijas nervi bija uzvilkti kā stīgas – par to rūpējās abi viņas mīļotie, kas bija vāji, želojami, sļicināja bēdas alkoholā un vainoja Liliju visās savās nelaimēs, tai pašā laikā nespēdami bez viņas dzīvot ne viens, ne otrs. Alfrēds dzēra un rīkoja skandālus. Lilijas dzīves pēdējā rītā viņš bija ielauzies Vaļņu ielas dzīvoklī, piekāvis Mediņu, izdemolējis telpas un sasītis neuzticīgās sievas gīmetni.

Šķita, ka vissstiprākā ir Lilija, trauslais zieds. Dažas nedēļas pirms nāves viņa bija sniegusi anonīmu interviju laikrakstam "Pēdējā Brīdī", kas apkopoja viedokļus par mīlas trijstūriem. Viņa atzina, ka jūtas visnotaļ labi. Ar savu laulāto vīru, ko viņa sirsniņīgi mīlot, viņu saistot dziļa draudzība, garīgs kontakts, kopējas intereses; ar to, kas tagad ir viņas vīrs mīlas un Dieva priekšā, viņu saistot pavisam citas jūtas. Laulībai un mīlai neesot nekādu kopēju noteikumu. "Tamdēļ es eju ar paceltu galvu starp diviem cilvēkiem, no kuriem katrs ir pasaule par sevi." Un sirds viņai smeldzot tikai par sabiedrības attieksmi, par to, ka tā tiesā lietas, kas ir tikai katra paša ziņā. Lilija nevēloties, lai kāds viņas dēļ šķiras no sievas un ģimenes, jo viņa pati arī negribot to darīt.

Tik stipra viņa šķiet, tik pārliecināta. Kam bija jānotiek, lai viņa pati izdzestu savu dzīvību?

Varam vienīgi minēt.

Vai liktenīgs izrādījās rīts ar vīra sarikoto mežonīgo skandālu? Vai arī vakarā piedzīvotais atraidījums, kad viņa, nogurusi un izmisusi, zvanīja pie durvīm?

Bet varbūt Medīnam bija apnikusi apgrūtinošā kopdzīve, kurā laiku pa laikam dusmīgs ielauzās draugs un sāncensis Ozoliņš, un viņš patiesi ierosināja aiziet katram uz savām mājām, atpakaļ pie ģimenēm?

Varbūt Liliju ievainoja baumas, ka viņa nav vienīgā Jāņa Medīna mīļotā sievietē?

Varbūt viņa saprata, ka mīlestības vairs nav?

Ne mums par to spriest. Un ne mums kādu tiesāt.

Lilijas dzīves pēdējā diena, kā vēsti tā laika prese, sākās ar Alfrēda Ozoliņa ielaušanos pie Lilijas un Medīna. Pamestais vīrs jau kādu laiku neesot gājis uz darbu, jo slimojis un dzēris. Lilija savākusi Alfrēdu, un abi divi gājuši uz savām mājām Tērbatas ielā, kur atkal ilgi strīdējies, bet pēc tam itin draudzīgi atvadījušies, un Lilija devusies uz radiofonu. Tur viņa diriģenta kabinetā palikusi divatā ar

Mediņu, taču diriģents pēc brīža atstājis viņu vienu. Vēl pēc kāda laika no kabineta iznākusi noraudājusies pianiste un devusies prom. Aculiecinieki neko aizdomīgu neesot manījuši – Lilija bijusi jautra un mierīga, viņas attiecības ar diriģentu – kā allaž korektas. Izgājusi no radiofona, jo sasāpējusies galva. Tikai daži mūziķi bija ievērojuši, ka Lilijai rokās bijis "Aizkulišu" numurs.

Tās pašas dienas vakarā Tērbatas ielas 4. nama kāpņu telpā sētnieks atrada sievieti – viņa bija metusies lejā no ceturtā stāva. Pēc brīža viņa jau bija mirusi. Versijas par to, kas notika pirms tam, ir vismaz trīs.

Pirmā. Lilija devusies uz savu trešo stāvu, piezvanījusi pie dzīvokļa durvīm, nometusi pie durvīm mēteli un somiņu, tad kāpusi augstāk. Vīrs atvēris durvis, neko tumsā nav redzējis, ieslēdzis gaismu, ieraudzījis mēteli un somiņu, tad no lejas sētnieks saucis, ka notikusi nelaime.

Uzzinājies par Lilijas pašnāvību, satriektais Alfrēds Ozoliņš izmisumā pat tvēris pēc revolvera.

Otrā versija. Sētnieks atradis mirušo sievieti, pazinis to, skrējis uz 33. dzīvokli, kur tam durvis atvēris nelaiķes vīrs, kas par nelaimi neko vēl nav zinājis.

Trešā versija. Lilija piezvanījusi pie durvīm. Piedzērušais vīrs viņai aiz durvīm uzbēris, lai iet, no kurienes nākusi. Kad pēc brīža atskanējis sētnieka zvans, Ozoliņš lamādamies atvēris durvis, domādams, ka tā atkal ir neuzticīgā sieva.

Kura no tām ir istā? Pirmās divas ir Alfrēda Ozoliņa un mājas sētnieka liecības, trešā – Marijas Medīnas stāsts, ko

viņa savulaik uzticējusi muzikologei Silvijai Stumbrei.

Uzzinājies par Lilijas pašnāvību, satriektais Alfrēds Ozoliņš izmisumā pat tvēris pēc revolvera. Tikai draugu un brāļa nomierināts, viņš spējis pateikt policijai un preseī, ka viņi ar Liliju dzīvojuši tik satīcīgi, ka citi viņus apskauduši, bet tā trešā persona ar saviem pašnāvības draudiem bojājusī mīļotās nervus un dzinusi grūtisirdībā, tāpēc viņa citu izeju nav redzējusi, kā doties nāvē, jau vairākas nedēļas staigājusi drūma un nomākta. Arī kalpone apstiprināja šo versiju.

Satriekts par notikušo bijis arī Jānis Medīņš. Ziņu par Lilijas nāvi viņš saņēma, vadīdams mēģinājumu. Protams, tas tūlīt tika pārtraukts, diriģents tāpat kā viņa sāncensis tvēris pēc revolvera, taču arī viņu nomierināja. No Jelgavas atsauc Jēkabu Mediņu, kas savu šņukstošo brāli paņēma rokās kā mazu bērnu, iesēdināja automobilī un aizveda pie sevis, lai pasargātu no iespējamās mūziķu atriebības. Uz Jelgavu mierināt saskumušo dvēseli devās arī uzticamā sieva Olga.

Mūziķi un mākslinieki tik tiešām gribēja atrieb kolēģes traģisko nāvi. Viņi atrada vainīgo – tās esot "Aizkulises". Daži zināja teikt, ka liktenīgajā dienā Lilija bija nosviedusi žurnāliņu un teikusi – "nu mans mērs ir pilns". Bars mūziķu un aktieru devās uz "Aizkulišu" tipogrāfiju, izdemolēja to un ieplaukāja tipogrāfijas īpašnieku. Jānim Kalniņam, Nacionālās operas diriģentam un komponistam, kas vadīja šo kampaņu, publika sarīkoja īstas ovācijas pirms viņa diriģētās izrādes "Balle Savoja".

Jānis Medīņš un Alfrēds Ozoliņš, lai arī sāncensi, tomēr viens otru respektēja šajās sāpju un bēdu dienās. Ozoliņš atļāva Medīnam veselu pusstundu vienam pašam atvadīties no Lilijas viņas dzīvoklī. Komponists gribējis ielikt mīļotās zārkā viņai veltīto klavierkoncertu, kam 21. martā bija paredzēts pirmatskaņojums, taču draugi viņu atrunājuši no tik liela ziedojuma. Pianistes salauz-

tajos pirkstos palika vien šī koncerta pirmā lapa ar veltījumu. Liliju guldīja kapā, ko savulaik, domādams par pašnāvību, bija nopircis Jānis Medīņš.

Bēru dienā Medīņš nestāvēja pie diriģenta pulsts, kad radiofona orķestris spēlēja konservatorijas zālē, atvadoties no savas pianistes. Viņš neieradās arī bērēs, lai nesaeltu lieku satraukumu pavadītājos un ļautu Ozoliņam vienam pašam iet aiz baltā zārka. Atvadas no mīļotās Jānis Medīņš varēja izsāpēt, klausoties Latvijas radio reportāžu no Lilijas bērēm.

Viņa dzīve bija pārtrūkusī, divas citas turpinājās.

Jānis Medīņš neatgriezās pie sievas un dēla, viņš bija ielūkojies jaunās polietes Vandas Panceres, Radio nošu bibliotēkas darbinieces, kvēlāves acīs un baudīja viņas dzīvesprieka pilno klātieni. 1938. gadā viņi katoļu baznīcā salaulājās, pirms tam komponista iepriekšējā laulība ar luterticīgo Olgu Pētersoni tika anulēta. 1949. gadā Vanda dāvāja viņam meitu Mariju.

Jānis Medīņš, izcilais latviešu komponists, Stokholmas koncertnama arhīva nošu pārakstītājs, nomira 1966. gadā neilgi pēc viesošanās Latvijā, kuras laikā viņš paguva ne tikai satikt senos draugus, bet arī apmeklēt mātes un Lilijas kapu. Lilijas portrets visu mūžu atradās viņa dzīvoklī.

Alfrēds Ozoliņš savas mūža gaitas beidza ASV 91. gada vecumā. Tur viņš bija gan spēlējis orķestros, gan mācījis krievu valodu. Bet vēl pirms tam, drīz vien pēc Otrā pasaules kara, viņš bija palīdzējis savam draugam Jānim Medīnam laimīgi nokļūt Zviedrijā.

Jā, draudzības jūtas ir brīnumainas.

Bet manu acu priekšā kā vizija, kā sapņu tēls baltā ziemas vakarā pa Vērmānes dārzu slīd gaiša sievietes ēna. Plivo garais mēteliņš, soļi ir steidzīgi, viņas nogurusi dvēsele, satraukta un izmisusi, meklē glābiņu un skaidrību, atbalstu un patiesu mīlestību... **MV**